

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

ГЛОБАЛЬНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

GLOBAL STATUS OF UKRAINE: DEFINITION AND INTERPRETATION

У статті розглянуто проблеми сучасного економічного та суспільного розвитку України. З'ясовано її глобальний статус. Визначено його відповідність критеріями, які виведені в теорії світ-системного аналізу. Запропоновано методику розрахунку Індексу глобального статусу країн. Вона застосовується для визначення місця України у сучасній системі міжнародних відносин.

Ключові слова: глобальний статус країни, міжнародні рейтинги, суспільний розвиток, суперечності, світ-системний аналіз.

В статье рассмотрены проблемы современного экономического и общественного развития Украины. Выяснен ее глобальный статус. Определено его соответствие критериям, которые выведены в теории мир-системного анализа. Предложена методика расчета Индекса глобального

статуса стран. Она применяется для определения места Украины в современной системе международных экономических отношений.

Ключевые слова: глобальный статус страны, международные рейтинги, общественное развитие, противоречия, мир-системный анализ.

The article deals with the problems of modern economic and social development of Ukraine. The raised question includes its global status and its compliance with the criteria derived in the theory of world-system analysis. It proposes the calculation method of the Index of global status of the countries. It is used to determine the place of Ukraine in the modern system of international relations.

Key words: country global status, international rating, social development, contradiction, world-system analysis.

УДК 330.1:339.9–047.52

Дейнека Т.А.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
Полтавський університет економіки і торгівлі

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні докладається чимало зусиль для того, щоб розпочатий висхідний рух відповідно до поставленої мети європейської та світової економічної інтеграції був успішним. За різними прогнозами, у 2017 р. очікується зростання ВВП від 1,8% до 2,4%. Це вказує на можливості, які намагається реалізувати вітчизняна макроекономічна система для того, щоб досягти поставленої мети. Однак статистика показує, що на нинішньому етапі динаміки вітчизняної економіки проблеми її розвитку залишаються надзвичайно суттєвими. За 10 останніх років (2006–2016 рр.) ВВП України у млн. дол. США так і не досяг базового значення у названому інтервалі (107 753 млн. дол. США в 2006 р.; 93 270 млн. – у 2016 р.) [1], що вказує на суперечливість сучасного стану, який має місце в економічній, політичній, соціальній, духовній та інших сферах життя українського суспільства. Зважаючи на це, з'ясування її глобального статусу, а отже, перспективи забезпечення гідного місця країни в системі сучасних міжнародних відносин, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем сучасного соціально-економічного стану України, можливих перспектив її розвитку та місця в сучасному глобалізованому світі вітчизняні науковці приділяють багато уваги. Необхідно передусім зазначити роботи Ю. Бажала, В. Геєця, Б. Данилишина, П. Єщенко, В. Лагутіна, Д. Лук'яненка, Н. Стукало, А. Філі-

пенка на ін. Разом із цим важливість названої проблематики, яку зумовлюють зміни, що відбуваються під впливом чисельних чинників усередині національної системи, а також зміни глобального середовища, в якому існує Україна, вимагають подальших наукових розвідок. Особливий інтерес становлять дослідження глобальних викликів українському суспільству та суперечностей її сучасного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є визначення глобального статусу України та його тлумачення через співвіднесення з критеріями, які виведені в теорії світ-системного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Місце України в глобальному світі найбільш наочно проявляється шляхом її ідентифікації за критеріями, які виведені в теорії світ-системного аналізу та стосуються поділу країн на групи. Відповідно до цієї теорії, підсистеми світ-системи представлені так: країни ядра, країни напівпериферії та периферії. Аналізуючи шлях, пройдений Україною починаючи з 1991 р., необхідно визнати, що країна мала достатні передумови для того, щоб твердо посісти місце серед країн напівпериферії, що давало згодом досить високі шанси на її наближення до країн ядра.

Оцінюючи стартові умови України, В. Геєць зазначив, що вони були не найгірші з усіх економік постсоціалістичних республік колишнього СРСР. Проте саме вітчизняна економіка демонструє найбільший спад, а рівня 1990 р. досягти так і не

вдалося [2, с. 3]. Практика (дійсність економічного життя) ясно відображає неефективність реформ, які проводилися в країні, та виявляє дисфункцію державного регулювання, яке, по суті, весь цей час підпорядковувалося інтересам олігархічно-правлячої верхівки українського соціуму. Суттєво погіршили шанси України вийти на шлях, який веде до країн ядра, також світова криза (2008–2009 рр.) та ускладненість військово-політичної ситуації в країні (від 2014 р. і дотепер).

Оцінюючи у цілому міжнародний статус України за градацією груп країн ядро/напівпериферія/периферія, необхідно зазначити, що визначення науковців різняться. В. Ткаченко вважає, що Україна повністю втратила свої колишні позиції у світовій економіці. Нинішній її стан він визначає терміном навіть не «периферія», а «подвійна периферія» та оцінює його через вислів «трагізм ситуації» [3, с. 140]. В. Тарасевич дещо оптимістичніше оцінює ситуацію, вважаючи, що країна поки що зберігає здобутий у радянські часи напівпериферійний статус. Проте, зазначає науковець, «різке падіння ВВП на душу населення до рівня найбідніших країн, прискорення деіндустріалізації та структурної деградації економіки, погіршення більшості соціальних показників свідчать про посилення тенденції до периферізації або «третесвітізації» національної економіки» [4, с. 19].

Посилює ризики набуття країною ознак периферійності, на нашу думку, також її надмірна відкритість. У 2016 р. в Україні експорт до ВВП становив 49,3%, а імпорт – 55,5% [5]. Для порівняння: відкритість економіки високорозвинених країн значно менша, наприклад у США експорт до ВВП становить 7,9%, а імпорт – 11,8% [6]. Високий рівень відкритості підтверджує також оцінка ситуації, що склалася в Україні, за Індексом глобалізації *KOF*. У рейтингу *KOF* – 2017 Україна посідає 45-е місце

серед 193-х країн [7], що за виразної тенденції деіндустріалізації економіки держави та слабкої інноваційної активності господарюючих суб'єктів становить істотну загрозу розвитку суспільства.

Із ризиками, які несе Україні подовження відзначеної вище тенденції, важко не погодитися. Це, зокрема, підтверджує інтегральний індекс процвітання (*Legatum Prosperity Index, LPI*), який узагальнено дає змогу оцінити різні аспекти суспільного добробуту. Особливо помітно зменшувалося багатство країни та знижувався рівень життя населення починаючи з 2014 р., що зумовлено політичною кризою в країні (зовнішньою та внутрішньою). Крім того, дуже впливовим поки що (попри боротьбу суспільства з тіньовою економікою) залишається чинник корумпованості влади.

Отже, досить висока включеність країни в процеси глобалізації не забезпечує суспільству так само високий рівень життя. За Індексом процвітання – 2016, він нині відповідає 107-му місцю серед 149 країн. Це означає, що Україна знаходиться у нижній треті названого рейтингу. З усіх показників, з яких він формується, тільки рівень освіти можна вважати гідним (45-е місце) [8] (табл. 1).

Проте попри досить сильний вплив на розвиток України негативних чинників національна система за рейтингами міжнародних організацій позиціонується у різних сферах життя глобального соціуму так, що її стан оцінюється як пограничний між периферією та напівпериферією, а у деяких випадках однозначно тяжіє до вищої з названих груп – до напівпериферії.

Якщо взяти за точку відліку середину кожного з рейтингів, то місце України визначиться так: за Індексом людського розвитку, глобальним інноваційним індексом, Індексом крихких держав та Індексом екологічної ефективності країна пере-

Таблиця 1

Україна у відображенні міжнародних рейтингів, 2009–2017 рр. [7; 9–14]

Рік за станом надання звіту на відповідну дату	KOF	LPI	GCI	GII	HDI	FSI	EPI
2009	47	н.д.	82	79	85	110	×
2010	46	69	89	61	69	109	87
2011	53	74	82	60	76	110	×
2012	44	71	73	63	н.д.	113	102
2013	47	64	84	71	78	117	×
2014	44	63	76	63	83	113	95
2015	42	70	79	64	81	84	×
2016	41	107	85	56	84	85	44
2017	45	н.д.	81	50	н.д.	90	×
Довідково: кількість країн у рейтингу на останню дату обстеження	193	149	137	127	188	178	180

Примітки: *Global Competitiveness Index, GCI*; *Global Innovation Index, GII*; *Human Development Index, HDI*; *Fragile States Index, FSI*; *Environmental Performance Index, EPI*; *FSI* – рейтинг визначається зворотнім чином (показник 2016 р. 176 – найкращий; 1 – найгірший)

буває у кращій половині списків – у групі країн із показниками вищими за середні; за індексом глобальної конкурентоспроможності – у групі країн із показниками нижчими за середні. Використання нормованих даних (місце України у кожному з рейтингів до загальної кількості країн у ньому) дає змогу констатувати, що процеси у сфері природокористування оцінюються коефіцієнтом 0,24, у технологічній сфері – 0,39, у соціальній і духовно-культурній сферах – 0,45, у сферах політики та функціонування державних інститутів – 0,51, стан в економічній сфері – найгірший. За індексом глобальної конкурентоспроможності Україна нині перемістилася у нижню частину рейтингу (нормований показник – 0,59). Це означає, що за версією Всесвітнього економічного форуму, згідно зі звітами про глобальну конкурентоспроможність 2016/2017 та 2017/2018, Україна перебуває у групі країн із перехідним станом від факторно-орієнтованої економіки до економіки, спрямованої на ефективність, хоча до цього протягом багатьох років стабільно знаходилася у порівняно вищій групі – в складі країн, економіка яких спрямована на ефективність¹.

Зважаючи на широту діапазону оціночних показників, за якими можна оцінити те, як позиціонується Україна в сучасному світі, нами пропонується застосування Індексу глобального статусу країн (ІГСК), який виконує функцію агрегації розрізаних показників. Стисло методика аналізу полягає у такому. На основі рейтингування країн (2009–2016 рр.) вибудовуються п'ять кластерів у параметрах двох постійних величин (індекс процвітання, *LPI* та індекс глобалізації *KOF*) і п'яти змінних (індекс глобальної конкурентоспроможності, *GCI*; глобальний інноваційний індекс, *GII*; індекс людського розвитку, *HDI*; індекс крихких держав, *FSI*; індекс екологічної ефективності, *EPI*). У кож-

ному кластері утворюються чотири групи країн і визначаються їх типові представники.

Здійснений за описаним порядком перший етап аналізу дає змогу констатувати, що Україна за розвитком основних сфер діяльності дійсно позиціонується неоднозначно. Нормовані показники свідчать про те, що її місце змінюється від нижньої межі третього кластеру (під час оцінки конкурентоспроможності національної економіки) до середини другого кластеру (під час оцінки використання природних ресурсів) (табл. 2).

Далі для створення узагальненої математичної моделі застосовується апарат нечіткої логіки (*fuzzy logic*). Фактично для побудови нечіткого логічного виведення було використано алгоритм Мамдані та сформульовано нечіткі бази знань. Умови програмування такі: п'ять вхідних змінних (*GCI*, *GII*, *HDI*, *FSI*, *EPI*) та одна вихідна – (*ІГСК*). Терм прийматиме три значення: T_1 – низьке, T_2 – середнє, T_3 – високе. Відповідно, Індекс глобального статусу країн оцінюється так: низькі значення відповідають верхньому сегменту рейтингування країн; високі – нижньому; середні – посідають проміжне місце між ними. Індекс глобального статусу, розрахований для України, становить 0,5, що відносить країну до третього кластеру, при цьому абсолютно точно ідентифікує її як типового представника цієї групи країн (серединного, центроїдного) (табл. 3).

Пояснюючи стосовно України зміст отриманого показника (*ІГСК=0,5*), доречно скористатися термінологією, яку під час класифікації країн за критерієм їх процвітання використовує Аналітичний центр *Legatum Institut* (за методикою цього центру обчислюється *Legatum Prosperity Index*, *LPI*). Згідно з названою класифікацією, рівень, властивий країнам, може бути високим, вище середнього, нижче середнього та низьким. Отже, за такою градацією місце, яке посідає Україна в

Таблиця 2

Україна порівняно з країнами – типовими представниками за кластерами (нормовані показники)

Країни	Економічна сфера	Технологічна сфера	Соціальна та духовно-культурна сфера	Сфера політики і функціонування державних інститутів	Сфера природокористування
	параметри моделей				
	<i>KOF – LPI – GCI</i>	<i>KOF – LPI – GII</i>	<i>KOF – LPI – HDI</i>	<i>KOF – LPI – FSI</i>	<i>KOF – LPI – EPI</i>
Типовий представник кластеру 1	0,13	0,23	0,1	0,92	0,11
Типовий представник кластеру 2	0,34	0,48	0,31	0,68	0,33
Типовий представник кластеру 3	0,53	0,56	0,53	0,39	0,55
Типовий представник кластеру 4	0,82	0,83	0,81	0,24	0,89
Україна	0,61	0,4	0,43	0,47	0,24

¹ Типології країн за *GCI* така: з факторно-орієнтованою економікою; з перехідною між I і II стадіями; з економікою, спрямованою на ефективність; з перехідною між II і III стадіями; з економікою, зорієнтованою на інновації.

Параметри кластерів і місце України в сучасному світі

Кластер / країна	Параметричні межі кластерів	Індекс глобального статусу країни, ІГСК
Кластер 1 та країна, його типовий представник	0-0,2	0,159
Кластер 2 та країна, його типовий представник	0,21-0,38	0,178
Кластер 3 та країна, його типовий представник	0,39-0,72	0,5
Кластер 4 та країна, його типовий представник	0,72-1	0,79
Україна	x	0,5

сучасному глобальному світі, знаходиться нижче середнього рівня.

Істотну загрозу для України становить той факт, що, згідно з визначеною тенденцією змін у світовому позиціонуванні країн, із числа тих, які потрапили до третьої групи, властиве більше тяжіння до нижчого (четвертого кластеру), ніж до вищих (першого і другого). Тобто за відсутності дієвих заходів із боку держави та суспільства ризик погіршення глобального статусу для України великий.

Висновки з проведеного дослідження. Констатовано, що позиції України в глобальному світі вказують на складність сучасного періоду функціонування національної системи. Проте не можна відкидати той факт, що Україна має достатній потенціал розвитку, який у середньостроковій перспективі здатен не тільки вивести країну з кризи, а й забезпечити передумови її соціального, економічного та духовного піднесення. Йдеться передусім про значущість для подальшого розвитку держави створеного в країні людського потенціалу, який здатен забезпечити інноваційний прогрес у всіх сферах життя суспільства, за умови, якщо в Україні затвердиться гуманістично спрямоване державне регулювання та будуть створені ефективно діючі інститути. На цих засадах започаткування висхідного руху в розвитку країни та поліпшення її позицій у планетарному суспільстві цілком імовірно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовой внутренний продукт Украины. Индексы Минфин. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
2. Геєць В.М. Суспільний капітал – 25: одержавленість чи державотворчість? Економіка України. 2016. № 8(657). С. 3–6.
3. Ткаченко В. Україна: «час війни й час миру». Український історичний журнал. 2017. № 1. С. 135–156.

4. Тарасевич В.М. Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. Економіка України. 2017. № 8(669). С. 14–28.

5. Экспорт и импорт Украины. Индексы. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/eximp/>.

6. Данилишин Б. Яку економіку ми маємо будувати? ZN,UA: Економіка. – Вип. 37. URL: https://dt.ua/macrolevel/yaku-ekonomiku-mi-mayemo-buduvati-255559_.html.

7. The Index of Globalization 2017. URL: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2017/04/19/rankings_2017.pdf.

8. 314. The Legatum Prosperity Index 2016. The website of Legatum Institute. 2016. URL: http://www.prosperity.com/application/files/9214/7808/9761/Legatum_Pro Prosperity_Index_2016.pdf.

9. The Legatum Prosperity Index 2016. Bringing Prosperity to Life. URL: <http://www.prosperity.com/rankings>.

10. Global Innovation Index 2017. Innovation Feeding the World. Cornell University, INSEAD, WIPO, 2017. URL: <http://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4193>.

11. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone: United Nations Development Programme. 271 p. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.

12. Fragile States Index 2017. The Fund for Peace. 42 p. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/951171705-Fragile-States-Index-Annual-Report-2017.pdf>.

13. Global Metrics for the Environment. The Environmental Performance Index ranks countries' performance on high-priority environmental issues: Report. Yale Center for Environmental Law and Policy. URL: http://epi.yale.edu/sites/default/files/2016EPI_Full_Report_opt.pdf.

14. The Global Competitive Report 2017–2018. World Economic Forum, Geneva, 2017. 393 p. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>